

Den romersk-katolske kirke i Nederland III

Økumeniske forhold

AV SVEN OPPEGAARD

I

De økumeniske aspekter ved den nederlandske romersk-katolske kirke i dag forstås best når en ser dem på bakgrunn av denne kirkes historie siden reformasjonen.

Reformasjonen i Nederland var mer enn et religiøst fenomen. Den var også noe av en nasjonal begivenhet som hang sammen med motstand mot Spania. Calvinismen slo igjennom temmelig konsekvent. Kirkene ble overdratt til protestantene, og ble rensset for fremmede elementer. Katolikkene måtte til å begynne med feire sine messer nesten i hemmelighet, og det kirkelige liv forble hos dem uberørt av de sterke strømningene som den katolske kirke i Europa ellers måtte kjempe med etterhvert, ikke minst da revolusjonsårene kom.

Den katolske minoriteten i Nederland var imidlertid meget levedyktig. Og den skulle vise seg å bli ganske militant i sin kamp for anerkjennelse. Veien gikk gjennom opprettelse av utallige konfesjonelle organisasjoner. En katolikk kunne la hele sitt liv gå gjennom katolske institusjoner – undervisningsmessige, næringsmessige og kulturelle.

Da det katolske kirkelige hierarki ble gjenopprettet i 1853, var det en begivenhet som førte til en kraftig bølge av protestantiske demonstrasjoner med blodige episoder. Og i realiteten skulle det gå nesten hundre år etter dette før den katolske kirke i Nederland kunne sies å ha gjenvunnet sin selvstendighet og frihet.

Den 2. verdenskrig ble det dramatiske vendepunkt. Under truselen fra nazismen ble alle andre hensyn sekundære. Og katolske undergrunnskjempere sto side om side med protestantiske og kommunistiske.

Det skulle imidlertid ta flere år etter krigen før den økumeniske

kontakten mellom katolikker og protestanter fikk faste former. Allerede i 1946 ble det i Nederland etablert et såkalt Økumenisk Råd hvor en rekke kirker var med. Men grunnen for katolsk deltagelse var da på langt nær forberedt. Den nederlandske katolske kirke var nemlig på denne tiden ikke på noen måte den progressive, eksperimentvennlige kirkeprovins den skulle utvikle seg til å bli senere. Gjennom sin historie hadde den nederlandske katolske kirke tvert i mot fått preg av å være en ultramontan provins. Den økumeniske utvikling hva den katolske kirke angår, gikk derfor ikke fortere i Nederland enn andre steder de første årene etter krigen.¹

II

Den første økumeniske ytring i det katolske Nederland var grunnleggelsen av *St. Willibrord*-selskapet i 1948. Dette var en slags forlengelse av den såkalte *Apologetische Vereniging Petrus Canisius* fra 1904. Men den apologetiske linje ble erstattet av en dialogisk, og enhetens ideal fikk en betydelig plass i dette selskapets arbeid.²

I løpet av 50-årene ble det også dannet en del økumeniske kontaktgrupper.

Men først etter det 2. Vatikankonsil lå forholdene til rette for at den katolske kirke i Nederland kunne tre inn i et forpliktende offisielt økumenisk engasjement. Den 27. november 1966 ble det første såkalte *Rad van Kerken* etablert i Zeist. Her var den romersk-katolske kirke fullt medlem. Og etter dette fikk den økumeniske utvikling i Nederland karakter av en rullende sneball.

I denne situasjonen fant det Økumeniske Råd det rett av interne grunner å vike plassen for et nytt organ. Den 21. juni 1968 ble Kirkenes Råd i Nederland etablert. Og for første gang var den romersk-katolske kirke med i et nasjonalt mellomkirkelig råd.

Rad van Kerken in Nederland er lagt opp med henblikk på bred kontakt mellom kirkeledelse og grunnplan. Basis for rådet er to hundre lokale og fem regionale kirkeråd. Disse er til enhver tid med på å bestemme den *policy* som legges opp av det nasjonale råd hvor de ansvarlige ledere for hver enkelt kirke sitter.

Da rådet ble etablert, ble følgende kirker med: Den romersk-

1 Henk Suer: «The Dutch Church Yesterday». *Those Dutch Catholics*, London 1967, s. 29 ff.

2 *Archief voor de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland*. Jaargang 16, 1974-1 s. 117 f.

katolske kirke, de reformerte kirker (unntatt *Christelijk Gereformeerde Kerken*), den evangelisk-lutherske kirke, den gammelkatolske kirke, det remonstrantske broderskap, Vennenes Samfunn, *Doopsgezinde Broederschap* og *Evangelische Broedergemeenten*.

Rådet har en rekke seksjoner.

Opprettelsen av *Rad van Kerken* betydde at økumenikken på grunnplanet nå ble bygget ut som en offisiell, kirkelig økumenikk. Det mellomkirkelige arbeid fikk en åpen, legitim karakter. Men samtidig fikk dette rådet merke kompleksiteten av den økumeniske virkelighet. Det ble nå kirkenes ledere i fellesskap som skulle bære ansvaret for det brokete fellesskap av kirker hvor noen løp om kapp og andre holdt igjen.³

En serie intense økumeniske drøftelser ble provosert frem i Nederland av en kjent begivenhet i den nederlandske kongefamilie i 1964. Da prinsesse Irene giftet seg med den spanske prins Hugo Carlos, gikk hun også over til katolisismen, og fikk i den anledning betinget gjendåp utført av den katolske kardinal. Når en vet at det nederlandske folk er levende interessert i sitt kongehus, at de reformerte tradisjonelt er stolte over at Oranije-familien er reformert, og at katolikkene ikke er like begeistret over det, forstår en at denne begivenheten satte en rekke spørsmål av mellomkirkelig karakter på spissen. Det ble en voldsom debatt, og en del av den nedarvede antagonismen kom til overflaten.

Heldigvis var dette midt under det økumeniske tøvær som fulgte etter det 2. Vatikankonsil. Derfor låste ikke konflikten seg fast, men resulterte altså i en rekke læresamtaler. Allerede den 20. juli 1967 forelå dokumentet som fastslo at den romersk-katolske kirke og *Nederlandse Hervormde Kerk* anerkjenner hverandres dåp. Den 23. januar 1968 forelå tilsvarende anerkjennelse mellom romerkirken og *Gereformeerde kerken in Nederland*. Og den 16. september samme år var den gjensidige dåpsanerkjennelse et faktum for den romersk-katolske og den evangelisk-lutherske kirke.⁴

De økumeniske fenomener som ellers gjorde seg gjeldende under og etter det 2. Vatikankonsil, var ganske mangfoldige.

I 1965 ble katolske og protestantiske nytestamentlere enige om en felles oversettelse av Fadervår. I 1966 ga de katolske biskopene

3 Kaski/De Horstink: *Vijf jaar kerkontwikkeling in Nederland 1967-1971*, Amersfoort 1973 s. 51-52.

4 *Archief voor de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland*. Jaargang 16, 1974-1 s. 122.

i et spesielt hyrdebrev ikke bare retningslinjer for fortolkningen av Vatikankonsilets økumeniske dekret, men anmodet også om at kirken i dekretets ånd tok aktiv del i tilnærmedesbestrebelsene. Dessuten blomstret en rekke økumeniske fellesprosjekter opp på grunnplanet. En fikk lokale «gemeenschapen der kerken», samarbeid på det pastorale plan, omkring hjelpearbeid, misjon og andre ting. Det ble også en utstrakt felles bruk av kirker. Når det gjaldt liturgisk fornyelse i økumenisk ånd, gikk særlig studentmenighetene i Amsterdam, Leiden og Utrecht i bresjen.

III

Et høydepunkt i den nederlandske katolske kirkes økumeniske engasjement ble nådd under det før omtalte *Pastoralkonsil* som varte fra 1967 til 1970. For det første var dette kirkemøtet økumenisk i sin karakter, i det tilsammen 65 representanter for andre trossamfunn var medlemmer av studiekommisjoner som forberedte og fulgte Pastoralkonsilet. Herved kom det aspektet til uttrykk at kirkens fornyelse ikke skulle gjennomføres som et internt anliggende, men i direkte kontakt og dialog med den videre sammenheng hvor kirken står plassert.

Dessuten hadde det økumeniske problem som sådant, en viktig plass på dagsordenen. I arbeidsdokumentet til sjette sesjon kommer det til uttrykk hvordan den katolske kirkes økumeniske engasjement her er tenkt. I kapitlet om den ene kirke og de adskilte kirker heter det innledningsvis: «I den historiske situasjon som vi opplever i Jesu Kristi kirke, finner Ånden åpne ører i hver enkelt kirke for kallet om å bryte opp og følge med til det land Herren vil vise oss.» Det er en missiologisk kirkelære som utfoldes. Dokumentene forstår den romersk-katolske kirke konsekvent som et ledd i Guds omfattende frelseshistoriske plan hvor det ikke bare dreier seg om kirkens enhet, men om verdens forsoning i Kristus.

Pastoralkonsilets voldsomt stimulerende, men kirkepolitisk farlige grunntanke var at noen annen måte går det ikke an å være kirke på enn ved å risikere samtidighet fullt ut. Derfor hadde møtet også den for tradisjonelle katolikker uhørte ordning at vedtakene skulle være bindende for biskopene i deres arbeid.

Egentlig er det ikke så mye originalt i den kirkeoppfatning basert på Guds sendelse som gjør seg gjeldende på dette møtet. Det bemerkelsesverdige var den dristige måten en ville ta konsekvensen

av både Vatikankonsilets vedtak om forholdet til de adskilte brødre, og tanken om kirkens katolisitet slik den kom til uttrykk i Uppsala.

Det som imidlertid er mer originalt, og som det også i dagens situasjon er verd å legge merke til, er hvordan dokumentene oppfatter forholdet mellom enhet og pluralitet i kirken. Tanken om at Jesus er kommet for å befri *verden* fører nemlig ikke til noen tanke om en enhetskirke og en enhetskultur. Pluriformitet hører med til kirkens måte å være tilstede på i verden. Forholdet mellom enhet og pluriformitet beskrives i et avsnitt slik:

«Uten å skade enheten fantes det også i oldtiden aksentforskjeller i bekjennelse og trosopplevelse, i fromhetsformer og menighetsstruktur. Det frembringer den erkjennelse at mangfoldighet i fromhet og struktur var den egnede måten hvorpå Guds rikes mangfoldige rikdom kunne være nærværende i historien. Således skapte det seg et bilde av den kirkelige enhet ikke som en massiv uniformitet, men som en mangfoldighet som bevarer den grunnleggende enhet i den ene tro, den ene dåp og den ene Herre. På denne måten kan den splittelsen under hvilken de kristne gjennom århundrer har tjent sin Herre og hørt hans ord, bli en enestående sjanse hvor rikdommen av tradisjoner, fromhet og menighetsliv kan bringes sammen til et nytt fellesskap som tegn på Guds rikes fylde. Her dreier det seg om å komme ut av adskiltheten til enhet, og samtidig om løsrivelse fra den tanke at enhet er likhet. Kirken må ikke fornekte sin fortid som adskilte kirker, men må heller ikke holde gjenstridig fast på det forgangne, som om det var den ene talent som er så kostbar at det beste er å grave den ned. I perspektivet av den økumeniske bevegelse gir det seg en ny mangfoldighet: I gudstjenesteformer, i strukturer, i kristne livsformer – så lenge trosfellesskapet blir beholdt.»

I dette avsnittet kommer det til uttrykk hvordan selve den økumeniske situasjon fortøner seg fra dette katolske kirkemøtets synspunkt. Og en legger særlig merke til hvordan det indrekirkelige problem vedrørende pluralismen setter sitt preg på perspektivet. I den nederlandske kirkeprovins har ønsket om øket anledning til mangfoldighet i former og praksis stått sentralt i bildet etter det 2. Vatikankonsil. Og for ikke-katolske økumener kan det være viktig å merke seg hvordan ønsket om *kirkelig pluralisme* her ikke går i motsatt retning av de økumeniske enhetsbestrebelse, men setter sitt preg på hvordan det tenkes om enheten i hele Kristi kirke.

IV

Når det gjelder de økumeniske forhold i Nederland, skulle Pastoralkonsilet komme til å fremtre ikke bare som et høydepunkt, men også som avslutningen på en sterk utviklingsperiode. Årene etter Pastoralkonsilet skulle komme til å bli preget av et annet klima enn det en hadde opplevet i slutten av 60-årene.

Den forandring som fant sted, ser en klarest med utgangspunkt i Roms reaksjoner på Pastoralkonsilet og den utvikling i Nederland som dette eksponerte. Reaksjonene gikk ikke direkte på de økumeniske forhold. Men reaksjonene hadde konsekvenser også for den katolske kirkes økumeniske engasjement i Nederland.

Kort tid etter at de to biskopene ble utnevnt til Rotterdam og Roermond, kunne en innenfor den nederlandske kirkeprovins konstatere en merkbar polarisering som straks ga seg utslag i de økumeniske organer.

I Rad van Kerken hadde den romersk-katolske kirke etter 1968 betydd en sterk stimulans og en vesentlig drivkraft i arbeidet. Etter 1971 ble forholdet mellom den katolske kirke og de andre medlemskirker mer komplisert. Det katolske bispekollegiet sto ikke lenger samlet i sin vurdering av økumeniske spørsmål, og kunne derfor ikke tale med én røst slik som før. Dette førte til at den offisielle økumenikk i virkeligheten stagnerte.

På grunnplanet førte denne situasjonen til at det dannet seg ulike grupper innenfor en del av kirkene. Noen øvet press for å drive det økumeniske arbeid videre uavhengig av de offentlige organer, mens andre trakk seg mer tilbake i retning av konfesjonalisme.

Når det gjelder *St. Willibrord*-selskapet som vi nevnte innledningsvis, hadde det siden sin opprettelse utviklet seg meget sterkt. Fra 1948 til 1960 var medlemstallet økt fra 500 til 60 000. Det ble drevet et utstrakt opplysningsarbeid, og selskapet sto bak en rekke økumeniske aktiviteter. Etter 1970 opplevet imidlertid også dette selskapet store vanskeligheter. Flere av selskapets ledere nedla sine verv, og det ble vanskelig for selskapet å fylle den plass det etterhvert hadde vunnet seg. I 1969 hadde selskapet flyttet sitt sete til Driebergen hvor det kom i nærmere kontakt med det reformerte institutt *Kerk en Wereld*. I 1973 flyttet det imidlertid til 's-Hertogenbosch hvor det holdt til før, for å forsøke å gjenopprette tapt forbindelse med ulike katolske grupperinger.

Når vi har satt den økumeniske utvikling etter 1971 i forbindelse med Roms reaksjon på Pastoralkonsilet, er det ikke ment som en utfømmende årsaksforklaring. Det er neppe i samsvar med realitetene når utnevnelsen av biskopene Simonis og Gijsen blir tillagt hele skylden, slik det stundom skjer blant progressive katolikker i Nederland, for den aktuelle økumeniske krise.

Det er også andre faktorer med i bildet. For det første er ikke den nederlandske katolske kirke en kirkepolitisk homogen provins. De konservative katolikker er i høy grad tilstede også utenom de to biskoper, både blant geistlige og blant lekfolk. Og det kan neppe betviles at disse grupper har sett med uro på mye av det som skjedde i Nederland etter det 2. Vatikankonsil. Blant annet er det kjent at konservative katolikker gjorde en sterk og inntrengende appell til pavestolen om å gripe inn i forbindelse med utgivelsen av den såkalte nederlandske katekisme i 1966.

For det andre kan de vanskelige økumeniske forhold i Nederland med adskillig grunnlag i de historiske og aktuelle realiteter forstås som en identitetskrise.⁵ Ser en på det forhold at den katolske kirke var en mer eller mindre undertrykket kirkelig minoritet frem til 2. verdenskrig, og at situasjonen ikke hadde mer enn noen få etterkrigsår til å normaliseres før den økumeniske utvikling gjorde noe bortimot et byks etter det 2. Vatikankonsil, er det ikke vanskelig å tenke seg at det ville komme en reaksjon av en eller annen art.

For det tredje kan en ikke se bort fra det faktum at hele den økumeniske bevegelse har opplevet noe av en «krise» i 70-årene. Nederland står ikke isolert fra de mer globale realiteter. Tvertimot er Nederland et av de land hvor aktuelle tendenser gjerne får nedslag meget raskt.

For det fjerde, og siste, er det ikke dekkende å forstå den indrekirkelige splittelse i den nederlandske *katolske* kirke som eneste årsak til det vanskelige forhold som i dag gjør seg gjeldende til de reformerte kirkene i Nederland. Også de reformerte kirkene innbyrdes har betydelige problemer. Tilnærmingen mellom *Nederlandse Hervormde Kerk* og *Gereformeerde Kerken in Nederland* – de to største reformerte kirkene og de som står hverandre nærmest – er inne i en komplisert fase. Og de indrekirkelige problemer i *Christelijk Gereformeerde Kerken* er også meget betydelige. For-

5 Om dette se H. A. M. Fiolet: «The Ecumenical Movement in the Netherlands». *Lowland Highlights*, Kampen 1972.

holdet til den katolske kirke er en av de ting som spiller med i de reformerte kirkenes interne problemer.

V

Høsten 1974 arrangerte Rad van Kerken en serie på tre økumeniske møter i Utrecht over temaet «Befrielse». Ved denne anledning hevdet professor H. Berkhof, en av foregangsfigurene i nederlandsk økumenikk og medlem av sentralkomiteén i Kirkenes Verdensråd, at en i 1972, da Rad van Kerken hadde sitt forrige store møte i Utrecht, var kommet lenger i enhetsarbeidet enn en er i dag. I stedet for at utviklingen er gått to år frem siden da, er den gått to år tilbake, hevdet han. Møtet i 1974 var preget av godt samarbeide og fellesskap blant de tilstedeværende, men en merket samtidig at det var svært alminnelige spørsmål som ble behandlet, og at stemningen på mange måter ga inntrykk av at en på ny befant seg på et økumenisk begynnerstadium.

Generalsekretæren i Rad van Kerken, katolikken H. A. M. Fiolet, ga ved en annen anledning samme høst uttrykk for adskillig pessimisme når det gjaldt den offisielle kirkelige økumenikk. Han hevdet at det mellomkirkelige arbeid i tiden fremover må drives på det lokale plan, eller endog på det «sub-lokale». Men faren er da samtidig tilstede for at økumenikken blir hva den var for flere år siden, nemlig en retning blant flere kirkelige retninger, i stedet for å være en sak for kirkene som helhet.

VI

Pastoralkonsilet som ble avsluttet i 1970, ble ikke det siste samlende møte for det katolske Nederland. Det var kardinalens ønske at Pastoralkonsilet skulle få en eller annen fortsettelse. Og en gikk inn for å opprette et landsomfattende «*pastoralt råd*». Dette skulle møtes i oktober 1972. Det ble imidlertid gjort innvendinger fra Roms side mot dette rådets *retningsgivende* karakter. Møtet ble derfor utsatt.

Det som så fant sted, var en landsomfattende «*pastoral konferanse*» fra 26. til 28. januar 1973. Denne skulle ikke ha retningsgivende karakter, men kun drøfte og gi råd. Og selv om den pavelege nuntius også ved denne anledning fant grunn til å forlate møtet og holde seg borte under en del av forhandlingene, ble møtet be-

traktet som vellykket, og det ble besluttet å holde en tilsvarende konferanse dagene 30. august–1. september 1974.

Også ved disse to kirkemøtene i 1973 og 1974 var andre kirkesamfunn representert. Men nå tok de hverken del i forberedelsene eller i forhandlingene. De var kun gjester. Alle seksjonsmøtene var lukkede, kun delegatene hadde adgang. Som under pastoralkonsilet var imidlertid plenumsmøtene åpne både for gjestene og presse og kringkasting. (Som eksempel på den interesse et slikt møte omfattes med i Nederland, kan nevnes at betydelige deler av forhandlingene samt den høytidelige messen søndag morgen under møtet i 1974 ble overført i fjernsyn.)

Emnet for møtet i 1974 hadde ikke direkte økumenisk betydning. Det var: «Den kristnes ansvar i det moderne forbruker-, prestasjons- og konkurransesamfunn». Dette temaet var forberedt i flere tusen studiegrupper i løpet av det foregående år, og fikk en konkret og seriøs behandling på møtet.

Det som hadde eksplisitt økumenisk tilsnitt kom frem under spørreperioden med biskopene den siste dagen. Biskopen i Breda bispedømme, mgr. Ernst, er den av biskopene som på særskilt måte har ivaretatt den økumeniske side ved bispekollegiets arbeid. Han ga ved denne anledning ikke uttrykk for at det økumeniske arbeid i Nederland var kommet i noen krise. På den annen side var hans uttalelser ikke preget av noe spesielt konkret. Han understreket at det arbeides med interkommunion-spørsmålet i flere sammenhenger innenfor kirken. Ellers var det hovedsakelig det å «gi rom for nye initiativ i det mellomkirkelige fellesskap» han anså som viktig i dag. Han ønsket samtidig at biskopene måtte være samlingsfigurer og bindeledd mellom de kirkelige nydannelser som Ånden skaper på det lokale plan. I dette kunne en se en viss frykt hos biskop Ernst for nettopp det som generalsekretæren i Rad van Kerken vil gå inn for – en økumenikk på grunnplanet som ikke nødvendigvis faller innenfor rammen av de offisielle kirkers tilnærmelser.

VII

Hvis en skulle sammenfatte situasjonen i dag med få ord, måtte en si at Nederland, som for få år siden fremsto som et økumenisk drømmeland, i dag på mange måter er likt hva det var før 1966. De siste års økende indrekirkelige splittelse har bragt frem i dagen hvor komplisert selve det økumeniske problem egentlig er. Det

dreier seg ikke bare om den historiske splittelse av konfesjonene, men også om de splittende krefter innenfor kirkene selv.

Forholdene i Nederland leder en til den konklusjon at det økumeniske arbeid som sådant i tiden fremover må se langt mer grunnleggende og omfattende på den kirkelige splittelses smertefulle problem.